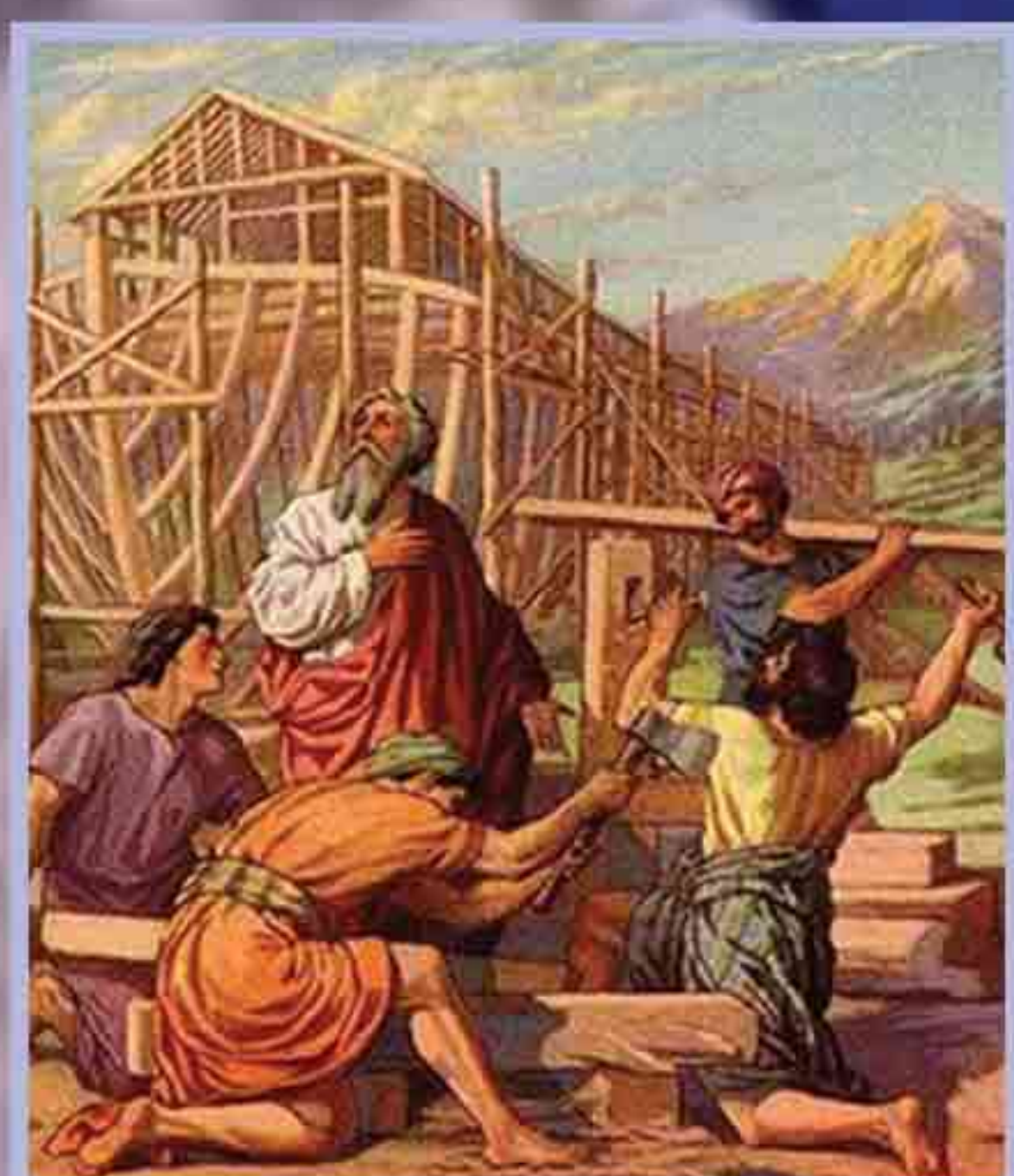
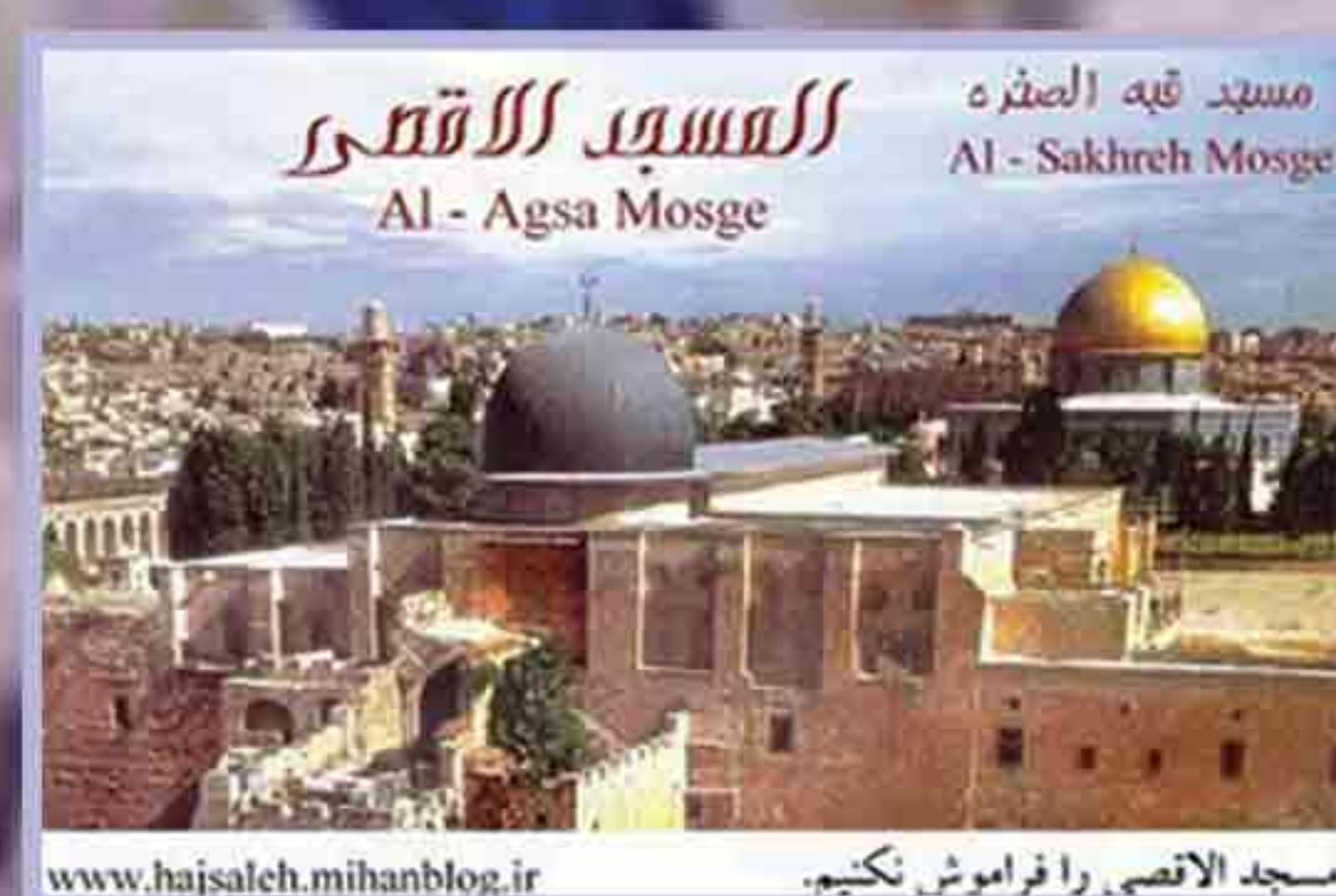
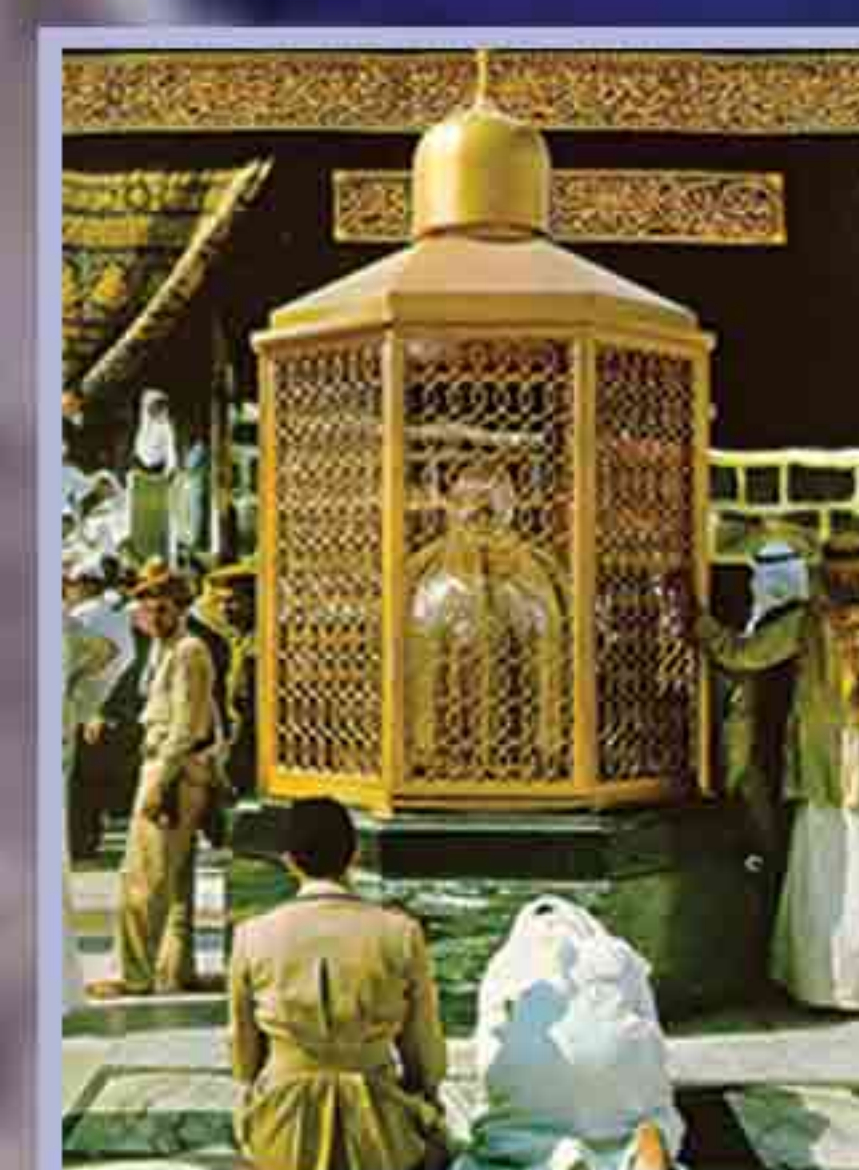


# اطلس تاریخ پیامبران

مؤلف : سامی بن احمد المغلوث  
ترجمه : مازیار کریمی حاجی خادمی





بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# اطلس تاريخ پيامبران

سامى بن عبدالله بن احمد المغلوث  
ترجمه: مازيار كريمى حاجى خادمى



Sami ibni Abdollah ibni ahmad.almaghlooth

مغلوث، سامی،

اطلس تاریخ پیامبران مؤلف سامی بن عبدالله بن احمد المغلوث؛ ترجمه مازیار کریمی حاجی خادمی. -  
بندرعباس: دانشگاه آزاد اسلامی (واحد بندرعباس)، ۱۳۸۸.

۲۰۵ ص.؛ مصور، نقشه

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

بهاء: ۸۰۰۰۰ ریال

ISBN : ۹۷۸-۹۶۴-۴۵۰-۸۶۹-۱

۱. پیامبران. ۲. اسلام. تاریخ-- نقشه ها. ۳. جغرافیای تاریخی -- نقشه ها. ۴. پیامبران-- نسبتنامه.

الف. کریمی حاجی خادمی، مازیار، ۱۳۵۹، مترجم. ب. دانشگاه آزاد اسلامی (واحد بندرعباس)،

۲۹۷/۱۵۶BP

۱۳۸۷ ۶۰۴ الف ۶۴ م ۸۸

۱۲۳۰۶۳۱

کتابخانه ملی ایران



حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس

اطلس تاریخ پیامبران

تألیف: سامی بن عبدالله بن احمد المغلوث

ترجمه: مازیار کریمی حاجی خادمی

قطع: رحلی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۸

طرح روی جلد: مازیار کریمی حاجی خادمی - سمیه احمدی زید آبادی

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

بهاء: ۸۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۵۰-۸۶۹-۱

صفحه آرایشی: نشریه خلیج فارس

حق چاپ و نشر برای دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس محفوظ است.

**این اثر ناچیز را تقدیم می‌کنم به:**

شهید بزرگوار محمد علی رجایی ،

پهلوان جاوید شادروان غلامرضا تختی

و

معلم قرآن حاج آقا قرائتی

## مقدمه مؤلف:

حمد و سپاس را پروردگار جهانیان و درود بر خاتم پیامبران حضرت محمد(ص) پیامبر امین و بر اهلبیت و صحابی و تابعین ایشان و کسانی که تا روز قیامت در راه آنها گام بر می دارند.

دقت و تعمق در بسیاری از تصنیفات عصر حاضر در موضوع تاریخ قدیم ما را متوجه کم توجهی مولفان این آثار نسبت به نقش محوری انبیاء و رسولان در دعوت به حق می نماید و متأسفانه بیشتر بر زوایای مادی تمدن بشر تأکید نموده اند. با توفیقات الهی و بیداری اسلامی، تاریخ اسلامی ما به رشته تحریر در آمد تا نقش عظیم انبیاء در میان امتهایشان آشکار شود به طوریکه امروز سیره آنان الگو گشته و گویی همچنان یگانه رهنمایان راه هدایت و کمال می باشند: (اولئک الذین هدی الله فبهدهم اقتده)<sup>۱</sup>.

هنگامیکه مشغول تدریس درس تاریخ - در دو مقطع راهنمایی و دبیرستان - بودم متوجه شدم که بسیاری از دانش آموزان به دلیل از بین رفتن دولتها و دشواری اعلام تاریخی در فهم حوادث دچار مشکل می باشند که باید کمبود منابع مربوط به آندورانها بویژه نقشه های مفصل تاریخی را به آن اضافه نمود. بدین خاطر بر آن شدم اطلسی تاریخی مختص به انبیاء را تدوین نمایم تا به عنوان یک منبع آموزشی مناسب در سطوح مختلف تحصیلی در خدمت جهان اسلام در آید تا آنجا که به خاطر دارم در این زمینه تالیف مشخصی که اختصاص به تاریخ انبیاء داشته باشد وجود ندارد. از اینرو با توکل بر حضرت حق کار خود را آغاز کرده و شروع به استخراج مطالب کتاب نمودم و منابع خود را قرآن و سنت و اخبار و روایات نویسندگان مسلمان که موافق با ایندو منبع اصیل اسلامی باشد، قرار دادم. همچنین با توجه به فرموده پیامبر مبنی بر اینکه « اهل کتاب را نه تصدیق نمایید و نه تکذیب » (به روایت بخاری )، از آنچه که در منابع اهل کتاب آمده بود و منافاتی با منابع و عقاید اسلامی ما نداشت نیز استفاده نمودم. امیدوارم این اطلس منبعی مناسب و سنگ بنای پژوهشهای کاملتر و عمیقتری در این موضوع مهم باشد زیرا در این کتاب مسیر کلی انبیاء به طور مجمل مورد بررسی قرار گرفته و مهمترین منابع و مراجع موجود، در ابتدای هر فصل ذکر می شود تا خواننده را نسبت به مطالعه بیشتر سیره پیامبران ترغیب نماید.

از اینرو شایسته است که جوانان بعد از مطالعه کتاب، همچون مومنی شجاع و مصلح زمینه های رستگاری و کمال را در خود زنده گردانند: «لقد كان في قصصهم عبره لاولي الالباب»<sup>۱</sup>.

در ابتدا با کمبود منابع اطلس گونه در زمینه تاریخ قدیم روبرو بودم اما به فضل خدا توانستم با عبور از این مسیر دشوار و پر محنت کتاب حاضر را تدوین نمایم . از ویژگی های کتاب استفاده از کلمات و عبارات ساده، نقشه های تاریخی متنوع، جداول، تصاویر و عکسهای مختلف می باشد.

بخش های کتاب را نیز بدین گونه دسته بندی نمودم؛

**بخش اول** ..... مدخلی جغرافیایی - تاریخی از تحول نقشه در زمانهای مختلف

**بخش دوم** ..... در چهار فصل که عبارتند از:

۱- حقیقت هستی و انسان در کتاب و سنت

۲- مکان هبوط آدم (ع) و همسروی

۳- فرزندان آدم

۴- ویژگی هایی از جزیره العرب

**بخش سوم** ..... شامل فصول چهارگانه زیر است :

۱- آشنایی با انبیاء و رسولان

۲- قوم نوح (ع)

۳- فرزندان نوح (ع)

۴- پیامبران جزیره العرب

بخش چهارم..... از سه فصل تشکیل شده است :

- ۱- خلاصه ای از سیره ابراهیم خلیل (ع)
- ۲- ساختن بیت العتیق (کعبه)
- ۳- حقایقی از مسجد الاقصی و سرزمین مقدس در دوران انبیاء بنی اسرائیل

وبالآخره بخش پنجم..... که آن نیز از چهار فصل تشکیل شده :

- ۱- جدول زمان تقریبی خلاصه ای از مهمترین رویدادهای دوران انبیاء و رسولان
- ۲- برخی از آثار باستانی به جای مانده از دوران انبیاء و رسولان
- ۳- اوضاع جهان قبل از بعثت حضرت محمد (ص)
- ۴- محمد (ص) رسول الله و خاتم پیامبران

در خاتمه به مهمترین نتایجی که به آنها دست یافتم اشاره نموده و سپس فهرستی از تمام محتویات کتاب (عناوین، تصاویر و نقشه ها) تهیه کردم. امید است به خواست خداوند این اطلس برای دانش پژوهی که خواهان شناخت رسالت انبیاء است مفید و پربار واقع شود و از کلیه خوانندگان استدعا دارم که مرا در صورت مشاهده هرگونه کم و کاستی در کتاب مورد عفو قرار دهند.

مطالب صحیح این کتاب به توفیق حق تعالی است و آنچه که خطاست از سوی بنده است بدین خاطر از خداوند طلب مغفرت دارم:

«ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطانا ربنا ولا تحمل علينا اصرا كما حملته على الذين من قبلنا ربنا ولا تحملنا مالا طاقه لنا به واعف عنا واغفر لنا وارحمنا انت مولانا

فانصرنا على القوم الكافرين».

سامی بن عبدالله بن احمد المغلوث

احساء ۱۴۱۵/۴/۹ ق



## مقدمه مترجم:

با نام و یاد خدای که قدرت تفکر و اندیشه را به بندگانش ارزانی داشت .

مطالعه و تحلیل وقایع تاریخی بدون توجه به ظرف مکانی و اوضاع جغرافیایی وقوع آنها، نتایج صحیحی را به دنبال ندارد و از این منظر، تاریخ ارتباط تنگاتنگ و فشرده‌ای با جغرافیا دارد. در حقیقت می‌بایست بستر جغرافیایی حوادث تاریخی را نیز در بررسی‌های تاریخی به عنوان یک مولفه تاثیر گذار در نظر گرفت. لذا گشایش موضوعی با عنوان «جغرافیای تاریخی» و به موازات آن تالیف اطلس‌های مختلف تاریخی، با همین رویکرد صورت گرفت تا در پیوند تاریخ (به عنوان علمی میان‌دانشی) با جغرافیا، به حقایق جدید و دقیقتری در مورد وقایع مهم و تاثیر گذار حیات بشری در گذشته دست یافت.

به عنوان نمونه «اطلس تاریخ اسلام» تالیف دکتر حسین مونس، یکی از تالیفات با ارزش در موضوع مورد نظر ما می‌باشد. خوشبختانه دکتر آذر‌نوش به همراه هیئت همکاران خود، با ترجمه روان و محققانه این کتاب، منبع با ارزشی را به زبان فارسی و در حوزه تاریخ اسلام در دسترس پژوهشگران و دانشجویان قرار داده‌اند.

کتاب حاضر یعنی «اطلس تاریخ الانبیاء و الرسل» به عنوان یک اطلس تاریخی در موضوع تاریخ انبیاء، اثر ارزشمندی است که در آن مباحثی چون جغرافیای تاریخی قصص قرآن، مهمترین حوادث تاریخ انبیاء از آدم تا خاتم (بویژه انبیائی که در شبه جزیره عربستان ظهور کرده‌اند)، باستانشناسی قصص انبیاء، یافته‌ها و اکتشافات اخیر مربوط به تاریخ انبیاء و تطبیق آیات قرآنی مربوط به انبیاء بزرگ الهی با مکان جغرافیایی بعثت ایشان، مطرح گشته است.

از اینرو به توصیه استاد خود دکتر بی‌آزار شیرازی و با توجه به اینکه به زبان فارسی در مورد تاریخ انبیاء و در قالب اطلس، پژوهش‌های کمی صورت گرفته است، تصمیم به ترجمه این کتاب گرفتم. جدا از متن کتاب، ترجمه نقشه‌ها و تصاویر اطلس کاری بس دشوار بود و دقت و حوصله زیادی را طلب می‌کرد زیرا اماکن و اعلام جغرافیایی را نمی‌توان ترجمه کرد و باید معادل آنها را در منابع فارسی یافت.

گاهی برای یافتن معادل فارسی یک واژه باید چندین کتاب یا اطلس را جستجو می‌کردم و بعضا منابع مختلف، یک واژه را به اشکال مختلف ضبط کرده‌اند. در باب دشواریهای ترجمه یک اطلس تاریخی، دکتر آذر‌نوش در مقدمه خود بر کتاب اطلس تاریخ اسلام به تفصیل سخن گفته است و من نیز (البته در سطحی بسیار پایین‌تر) تا حدودی با این مشکلات سروکار داشتم. اما به حمد و توفیق الهی در نهایت موفق شدم ترجمه کتاب رابه پایان برسانم. در مورد محتوای خود کتاب نیز باید گفت که مانند هر کار دیگری خالی از اشکال نیست.



چنانچه مولف در موارد متعدد به (خصوص آنجا که پای عقاید مذهبی و ملی به میان می آید) جانب انصاف را رعایت نکرده و بدون ارائه اسناد و منابع موثق، مطالبی را مطرح کرده که با گزارشهای تاریخی هماهنگ نیست و جای سئوالات و ابهامات زیادی را باقی می گذارد که در پاورقی کتاب اصلاحاتی را در موارد لازم اضافه نمودم و این اصلاحات به همراه دیگر نکات تکمیلی با عبارت (م) مشخص شده است.

شاید یکی از مهمترین نواقص کار مولف عدم ذکر منابع و ماخذ در ارائه برخی از دیدگاههای خود می باشد که بی شک از ارزش علمی کار وی می کاهد. همچنین ادبیات و نوع نگاه او به خیلی از مسائل اعتقادی و تاریخی متأثر از اوضاع ایدئولوژیکی عربستان است همچنانکه اصرار بیش از حد وی در معرفی شبه جزیره به عنوان مهد تمدن بشری و برتر شمردن آن از جمیع جهات، خود گویای خیلی از این مسائل است.

این امر هرچند طبیعی به نظر می رسد اما این حسن را دارد که ما را با میزان نفوذ آئین وهابیت، عقاید اهل حدیث و پان عربیسم در شبه جزیره - حتی در میان اهل قلم - و تاثیر آن بر تمامی ابعاد فکری ایشان آشنا می سازد. اما در مجموع کتاب از نقاط قوت نیز برخوردار است و به نوبه خود از تلاش نویسنده در جمع آوری این مجموعه، صمیمانه قدردانی می کنم .

در پایان وظیفه خود می دانم که از مساعدتهای دوستان گرامیم آقایان محسن سیفی و مهدی مقدسی که در ترجمه متن کتاب مرا یاری کردند، سپاسگزاری نمایم. همچنین از سرکار خانم نوبخت و آقای مهران شاهی که در تایپ کتاب برایم زحمت زیادی کشیدند و نیز از آقای محراب سالاری که در امور رایانه ای تکمیل متن یاریم نمود، تشکر و قدردانی می کنم .

تشکر ویژه ای نیز از دوست و برادر گرامیم آقای نادر شجاعی دارم که با صرف وقت و حوصله فراوان، در امور رایانه ای ترجمه تصاویر و نقشه های کتاب تلاشی فراوان و صادقانه نمود، به این دوستانم خدا قوت می گویم و دستشان را به گرمی می فشارم . بی شک اگر مساعدتهای بی دریغ آنها نبود . موفق به ترجمه و چاپ کتاب نمی شدم. پرواضح است که ترجمه این اطلس نقایص و اشکالات فراوان دارد.

از تمامی اساتید، پژوهشگران و خوانندگان گرامی کتاب درخواست می کنم که با انتقادات و پیشنهادات سازنده خود، مترجم را در راه اصلاح و تکمیل این اثر یاری رسانند. قبلا از تمام این عزیزان نیز تشکر و قدردانی می کنم .

ان ارید الا اصلاح ما استطعت  
و ماتوفیقی الا بالله  
علیه توکلت و الیه انیب

مازیار کریمی حاجی خادمی  
مهر ۱۳۸۷

Email : karimi1293@yahoo.com



# فهرست مطالب

صفحه

عنوان

پرتوی از قرآن کریم ..... ۲۲

## بخش اول

مهمترین منابع

مدخلی جغرافیایی از تحول نقشه ..... ۲۴

## بخش دوم

مهمترین منابع

فصل اول: پرتوهایی از حقیقت هستی و انسان در قرآن و سنت ..... ۳۲

فصل دوم: آدم و حوا در کجا فرود آمدند...؟ ..... ۳۸

فصل سوم: اولین فرزندان آدم ..... ۴۳

فصل چهارم: ویژگیهای جزیره العرب (مهد انسانیت) ..... ۴۵



## بخش سوم

مهمترین منابع

۵۳	فصل اول: انبیاء و رسولان.....
۷۳	فصل دوم: قوم نوح (ع).....
۷۶	داستان نوح در کتب متقدم و متاخر.....
۸۳	فصل سوم: فرزندان نوح (ع).....
۹۲	فصل چهارم: انبیاء شبه جزیره و اقوام ایشان.....
۹۲	قود عاد.....
۹۴	قوم ثمود.....
۹۶	قوم مدین (اصحاب الأیکه).....

## بخش چهارم

مهمترین منابع

۱۰۵	فصل اول: ابوالانبیاء ابراهیم خلیل (ع).....
۱۱۴	فصل دوم: بنای کعبه.....
۱۲۰	فصل سوم: حقایقی در باب مسجد الاقصی و بیت المقدس در ایام پیامبران بنی اسرائیل (ع).....

## مهمترین منابع

- فصل اول: جدول زمان تقریبی مهمترین رویدادهای تاریخ زندگی انبیاء الهی ..... ۱۴۴
- فصل دوم: یکی از آثار باستانی باقیمانده از دوره پیامبران ، سد ذوالقرنین ..... ۱۵۱
- فصل سوم: اوضاع عمومی جهان قبل از رسالت پیامبر (ص) ..... ۱۷۶
- معروفترین ادیان و مذاهب موجود در جهان قدیم قبل از بعثت حضرت محمد (ص) ..... ۱۷۶
- فصل چهارم: رسول خدا (ص) خاتم پیامبران ..... ۱۸۹
- غزوات پیامبر اسلام (ص) ..... ۱۹۷
- ختم کلام ..... ۲۰۳
- منابع و مأخذ مترجم ..... ۲۰۴



# فهرست جداول

صفحه	جدول
۵۶	جدول شماره یک : اقوامی که خداوند آنها را عقوبت نمود و نامشان در قرآن آمده است
۵۹	جدول شماره دو : پیامبران اولوالعزم و دیگر انبیاء و رسولانی که نامشان در قرآن آمده است
۶۰	جدول شماره سه: انبیاء و رسولان مذکور در قرآن کریم
۱۴۴	جدول شماره چهار: زمان تقریبی مهمترین رویدادهای زندگی انبیاء
۱۸۹	جدول شماره پنج: رسول خدا از تولد تا بعثت
۱۹۱	جدول شماره شش: رسول خدا (ص) از بعثت تا هجرت به مدینه
۱۹۳	جدول شماره هفت: رسول خدا (ص) از تاسیس دولت اسلامی تا وفات
۱۹۷	جدول شماره هشت: غزوات پیامبر اسلام (ص)

## فهرست تصاویر و نقشه‌ها

ردیف	عنوان	صفحه
۱	نمونه‌هایی از تحول نقشه در جهان قدیم	۲۵
۲	نمونه‌هایی از نقشه‌های مسلمانان	۲۶
۳	تصویر زمین - مناطق آب و هوایی جزیره العرب	۲۷
۴	موقعیت کعبه نسبت به سرزمینهای دیگر-بخشی از آفریقا	۲۸
۵	پستی و بلندیهای شبه جزیره	۲۹
۶	نقشه جغرافیایی جهان	۳۰
۷	برآمدن روز از شب	۳۵
۸	آبها و خشکی‌های کره زمین	۳۶
۹	پیدایش چهار فصل	۳۷
۱۰	هبوط آدم و حوا (ع) از بهشت به زمین	۳۹



ردیف	عنوان	صفحه
۱۱	مکان هبوط آدم و حوا (ع)	۴۰
۱۲	حدود مکه مکرمه	۴۱
۱۳	کوه عرفات - قله اورست	۴۲
۱۴	پراکندگی فرزندان اولیه آدم	۴۸
۱۵	مناطق اولیه پراکندگی (انسانها) در جهان قدیم	۴۹
۱۶	جزیره العرب خواستگاه بشریت	۵۰
۱۷	حد شمالی شبه جزیره	۵۱
۱۸	اقوامی که خدایتعالی آنان را عقوبت نمود	۵۸
۱۹	ذریه ابوالبشر آدم (ع)	۶۸
۲۰	نسل نوح (ع) تا ابراهیم خلیل ا... (ع)	۶۹
۲۱	موسی (ع) از نوادگان ابراهیم (ع)	۷۰
۲۲	مسیح عیسی بن مریم (ع)	۷۱
۲۳	اهل بیت پیامبر (ع)	۷۲
۲۴	کتیبه ای سومری از طوفان نوح (ع)	۷۸

ردیف	عنوان	صفحه
۲۵	آثار باستانی شهر نفر	۷۹
۲۶	نمونه‌هایی از خطوط تصویری اقوام قدیمی عراق	۸۰
۲۷	اسنادی از ماقبل طوفان نوح	۸۱
۲۸	نقشه شهر نفر	۸۲
۲۹	تقسیم ابوحنیفه دینوری از فرزندان نوح (ع)	۸۷
۳۰	پراکندگی فرزندان ارم بن سام بن نوح در شبه جزیره	۸۸
۳۱	امتهای پیشین	۸۹
۳۲	فرزندان نوح (ع)	۹۰
۳۳	نقشه جهان مربوط به نژاد بشر امروز	۹۱
۳۴	پیامبران مبعوث در شبه جزیره	۹۸
۳۵	صحراء ربع الخالی و سرزمین احقاف	۹۹
۳۶	مدائن صالح	۱۰۰
۳۷	محل شیردوشی ناقه صالح- نقاشیها و تصاویر لحيانی	۱۰۱
۳۸	تصاویری از شهر بدع	۱۰۲



ردیف	عنوان	صفحه
۳۹	سرزمین مدین و اصحاب الایکه	۱۰۳
۴۰	تمدنهای اولیه در بین النهرین	۱۰۸
۴۱	نقشه شهر اور	۱۰۹
۴۲	انبیاء مبعوث در عراق که نامشان در قرآن آمده است	۱۱۰
۴۳	آثار باستانی مکشوف در شهر اور در جنوب عراق	۱۱۱
۴۴	نمرد پایتخت امپراطوری آشوری	۱۱۲
۴۵	مسیر هجرت حضرت ابراهیم (ع)	۱۱۳
۴۶	کعبه در دوران مختلف	۱۱۷
۴۷	کعبه قبله مسلمین	۱۱۸
۴۸	مقام ابراهیم (ع) - مسجد الحرام	۱۱۹
۴۹	مکان تمدنهای اولیه در سرزمین شام	۱۲۶
۵۰	مسجد الاقصی و قبه الصخره	۱۲۷
۵۱	پیامبران مبعوث در فلسطین و شام	۱۲۸
۵۲	مصر قدیم	۱۲۹

ردیف	عنوان	صفحه
۵۲	مصر هنگام ورود ابراهیم (ع) به آن - پیامبران مبعوث در مصر.....	۱۳۰
۵۴	شرق متمدن د ر هزاره دوم ق.م.....	۱۳۱
۵۵	آثاری باستانی از دوره فراعنه مصر.....	۱۳۲
۵۶	منطقه ورود موسی (ع) به ساحل دریای سرخ.....	۱۳۳
۵۷	محدوده سرزمین داود و فرزندش سلیمان (ع).....	۱۳۴
۵۸	تقسیم سرزمین بنی اسرائیل بعد از فوت سلیمان (ع).....	۱۳۵
۵۹	دولت بابل دوم (کلدانی) در اوج گستردگی - منطقه هیکل.....	۱۳۶
۶۰	اورشلیم.....	۱۳۷
۶۱	قسمتی از شهر قدس.....	۱۳۸
۶۲	موقعیت کلیسای قیامت.....	۱۳۹
۶۳	محدوده فعلی مسجد الاقصی.....	۱۴۰
۶۴	مسجد الاقصی و مسجد «الصخره».....	۱۴۱
۶۵	مسیر بنی اسرائیل به سمت سرزمین کنعان.....	۱۴۲
۶۶	جمهوریهای خودمختار قفقاز.....	۱۵۲



ردیف	عنوان	صفحه
۶۷	شهر نینوا مکان بعثت یونس بن متی (ع)	۱۵۳
۶۸	امپراطوری آشوری در اوج اقتدار	۱۵۴
۶۹	تمدن سند	۱۵۵
۷۰	تمدن هندوستان	۱۵۶
۷۱	تمدن چین در عهد خاندان چاو	۱۵۷
۷۲	دیوار بزرگ چین	۱۵۸
۷۲	امپراطوری ایران در اوج گستردگی در سال ۵۰۰ میلادی	۱۵۹
۷۴	شهرهای یونان باستان	۱۶۰
۷۵	مناطق شرقی مورد تجاوز اسکندر- امپراطوری روم در اوج وسعت	۱۶۱
۷۶	سرزمین قبایل بربر بعد از فروپاشی امپراطوری روم غربی	۱۶۲
۷۷	معبد محرض- شهر تدمر	۱۶۳
۷۸	قوم سبا و سرزمین یمن	۱۶۴
۷۹	پراکندگی قبایل عرب بعد از ویرانی سد مأرب	۱۶۵
۸۰	سرزمین سبا بعد از ویرانی سد مأرب	۱۶۶

ردیف	عنوان	صفحه
۸۱	دولتهای قدیم عرب در شمال شبه جزیره	۱۶۷
۸۲	نمایی از خیابان ستونها در شهر پترا	۱۶۸
۸۳	نمایی از شهر باستانی پترا	۱۶۹
۸۴	شهر باستانی پترا	۱۷۰
۸۵	شهر پترا- قبور اصحاب کهف	۱۷۱
۸۶	نقوشی به جای مانده از قوم سبا	۱۷۲
۸۷	نشر آئین مسیحیت در ابتدای حیات آن	۱۷۳
۸۸	سنگ آسیابی در منطقه اخدود	۱۷۴
۸۹	منطقه باستانی اخدود	۱۷۵
۹۰	غارهای کانبری بودائیان هند در قرن دوم میلادی	۱۸۲
۹۱	ادیان و مذاهب رایج در جهان قدیم پیش از بعثت پیامبر اکرم	۱۸۳
۹۲	نمایی از معبد سانت کاترین	۱۸۴
۹۳	ادیان موجود در شبه جزیره اندکی پیش از بعثت پیامبر	۱۸۵
۹۴	اوضاع سیاسی شبه جزیره در زمان بعثت پیامبر	۱۸۶



ردیف	عنوان	صفحه
۹۵	قبایل موجود در شبه جزیره در زمان بعثت پیامبر.....	۱۸۷
۹۶	سفر زمستانی و تابستانی قریش.....	۱۸۸
۹۷	مسیر هجرت پیامبر از مکه به مدینه.....	۱۹۶
۹۸	مکان غزوات پیامبر.....	۱۹۸
۹۹	در کعبه- نمایی از منظره داخلی کعبه.....	۱۹۹
۱۰۰	مسجد النبی.....	۲۰۰
۱۰۱	انتشار اسلام در زمان پیامبر.....	۲۰۱
۱۰۲	نمایی از مکه و مسجدالحرام.....	۲۰۲